

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/24/24/96

PRYWATNI WYTWÓRCY, ICH FIRMY I GOSPODARSTWA DOMOWE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LUTY '96

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

W państwach wysoko rozwiniętych małe i średnie przedsiębiorstwa stanowią podstawę gospodarki rynkowej opartej na konkurencji. W Polsce funkcjonuje obecnie około 2 mln małych i średnich firm, zatrudniających prawie 60% osób czynnych zawodowo, które wytwarzają blisko połowę produktu krajowego brutto¹.

W związku z procesem prywatyzacji niejednokrotnie stawiane są takie m.in. pytania: jak przebiega zaangażowanie gospodarstw domowych w proces prywatyzacji gospodarki, jaka jest kondycja ich firm, skąd wywodzą się, kim są prywatni wytwórcy, jakie zajmują postawy, jaka jest sytuacja materialna ich gospodarstw domowych.

FUNKCJONOWANIE PRZEDSIĘBIORSTW PRYWATNYCH WYTWÓRCÓW

Funkcjonowanie firm oraz gospodarstw domowych prywatnych wytwórców scharakteryzujemy na podstawie wyników badań ankietowych „Społeczne skutki przemian w Polsce (1990-1994)”².

Rozwój oddolnej prywatyzacji

W okresie poprzedzającym proces transformacji Polska należała obok Węgier do państw o najbardziej rozwiniętej (w porównaniu np. z Czechami i Słowacją) prywatnej wytwórczości (poza rolnictwem). Począwszy od 1990 roku proces udziału gospodarstw domowych w oddolnej prywatyzacji przebiega wolniej niż w wymienionych wyżej krajach.

¹Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce narodowej, „Gospodarka Narodowa” 1995, nr 7, s.2.

² Badanie zostało zrealizowane w ramach programu Zespołu Reform Polityki Społecznej, działającego pod auspicjami projektu „Społeczne koszty transformacji ekonomicznej w krajach Europy Środkowej”, organizowanego i finansowego przez Instytut Nauki o Człowieku w Wiedniu w dniach 14-25 stycznia '95 na 1039-osobowej reprezentatywnej ogólnopolskiej próbie gospodarstw domowych.

Na przykład w Polsce w latach 1990-1994 uruchomiono prywatne przedsiębiorstwa tylko w 10% gospodarstw domowych, podczas gdy firmy prywatne powstały w 17% gospodarstw czeskich oraz 14% węgierskich i słowackich.

	CBOS
Gospodarstwa domowe, które:	
- nigdy nie posiadały prywatnej firmy	85,5%
- założyły ją w 1990 roku lub później	10,1%
- założyły ją przed rokiem 1990	7,1%
- założyły ją przed rokiem 1990 i działa do dzisiaj	2,7%

Na uwagę zasługuje również fakt, iż ponad połowa prywatnych przedsiębiorstw funkcjonujących w Polsce (a dwie trzecie na Węgrzech) w poprzednim ustroju nie dostosowała się do warunków gospodarki rynkowej. Przyczyny niedostosowania się firm powstałych przed 1990 rokiem nie były badane. Jedną z nich jest niewątpliwie bankructwo wynikające z rewaloryzacji kredytów, wysokiego ich oprocentowania itd. Inną przyczyną, jak się wydaje, jest nieumiejętność przestawienia metod zarządzania prywatnych wytwórców sprzed 1990 roku (dostosowanych do zabiegania o dostawców, materiały itd.) na metody marketingowe - walki o klienta. Dla funkcjonowania polskich prywatnych firm, szczególnie małych przedsiębiorstw osób fizycznych i spółek, najgorszy był rok 1991³.

Przed rokiem 1990 tylko 7% zbadanych gospodarstw domowych posiadało własne przedsiębiorstwo. W 1995 roku było ich prawie dwukrotnie więcej, jednakże spośród nich tylko 15% prywatnych przedsiębiorstw prosperowało dobrze; 46% - jakoś sobie radziło; 14% - borykało się z kłopotami, chyliło ku upadkowi; 5% zostało czasowo zawieszonych, a 20% - zlikwidowanych.

Według deklaracji respondentów tylko w co jedenastym gospodarstwie domowym jest prywatny wytwórca, przy czym zaledwie w 7% z nich jest on zarazem głową gospodarstwa.

³Zofia Pawłowska, *Polskie przedsiębiorstwa w latach 1990-1993*, „Wiadomości Statystyczne” 1995, nr 7.

Sposób prowadzenia firmy

Członkowie badanych gospodarstw domowych angażują się w prywatną działalność zawodową najczęściej samodzielnie (57%). Prywatne przedsiębiorstwa prowadzi z pomocą członków rodziny 34% posiadających je, a tylko 7% gospodarstw ma większą firmę, spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Podobnie kształtowały się proporcje między przedsiębiorstwami jednoosobowymi i rodzinnymi przed 1990 rokiem. Zdecydowana większość gospodarstw domowych ma tylko jedno przedsiębiorstwo, a zaledwie 8% gospodarstw więcej niż jedno. Właściciele prywatnych przedsiębiorstw znacznie częściej spotkać można w gospodarstwach inteligenckich (14%) niż w robotniczych (6%).

Korzystanie z kredytów i pożyczek

Założenie i funkcjonowanie prywatnych przedsiębiorstw wiązało się dla ponad połowy prywatnych przedsiębiorców z koniecznością zaciągnięcia kredytu na ten cel. Tylko połowa z nich zdecydowała się na skorzystanie z usług banków. Często zapożyczano się prywatnie - u rodziny, krewnych i przyjaciół (21%) lub innych osób (6%). Nie ma zależności między poziomem dochodów w gospodarstwie domowym a wzięciem kredytu z banku na potrzeby własnego przedsiębiorstwa. Ze względu na wysokie odsetki, kredytu bankowego unikały zarówno gospodarstwa domowe o wysokich, jak i niskich dochodach. Na uwagę zasługuje natomiast fakt, iż częściej dobrze prosperują obecnie te przedsiębiorstwa, na których założenie lub rozwój zaciągnięto kredyt w banku.

Plany uczestnictwa w oddolnej prywatyzacji

Niewątpliwie także ze względu na brak własnego kapitału oraz wysokie odsetki od kredytu bankowego tylko w 4% gospodarstw domowych planuje się uruchomienie nowego, własnego przedsiębiorstwa. Dalszy rozwój już posiadanej firmy zadeklarowało natomiast 44%

prywatnych właścicieli, a tylko 6% jej likwidację. Relatywnie niski udział polskich gospodarstw w prywatyzowaniu gospodarki zaznaczyć się może także w najbliższej przyszłości.

W 1995 roku - podobnie jak przed procesem transformacji - gospodarstwa rolne pozostawały nadal, chociaż w mniejszym stopniu, sferą o najwyższym stopniu sprywatyzowania na tle całej gospodarki.

Poziom wykształcenia a uczestnictwo w prywatyzowaniu gospodarki

Poziom wykształcenia respondenta jest determinantą, która silniej niż inne czynniki społeczno-demograficzne (np. miejsce zamieszkania, wiek czy wykształcenie ojca) współokreśla nie tylko aktywność w oddolnej prywatyzacji, lecz w jeszcze większym stopniu sposób funkcjonowania własnej firmy oraz plany co do jej rozwoju. Prywatnego wytwórcę można najczęściej spotkać wśród osób z wyższym wykształceniem. Ich firmy częściej niż przedsiębiorstwa osób o niższym poziomie wykształcenia prosperowały dobrze, rzadziej ulegały likwidacji. Prywatni wytwórcy z wyższym wykształceniem częściej również zamierzali rozwijać swoją firmę, planowali założenie nowego przedsiębiorstwa. Dowodzi to, iż nie mniej istotnym warunkiem niż dysponowanie kapitałem finansowym jest posiadanie wiedzy i umiejętności.

Tabela 2 . Poziom wykształcenia prywatnych wytwórców a funkcjonowanie firmy

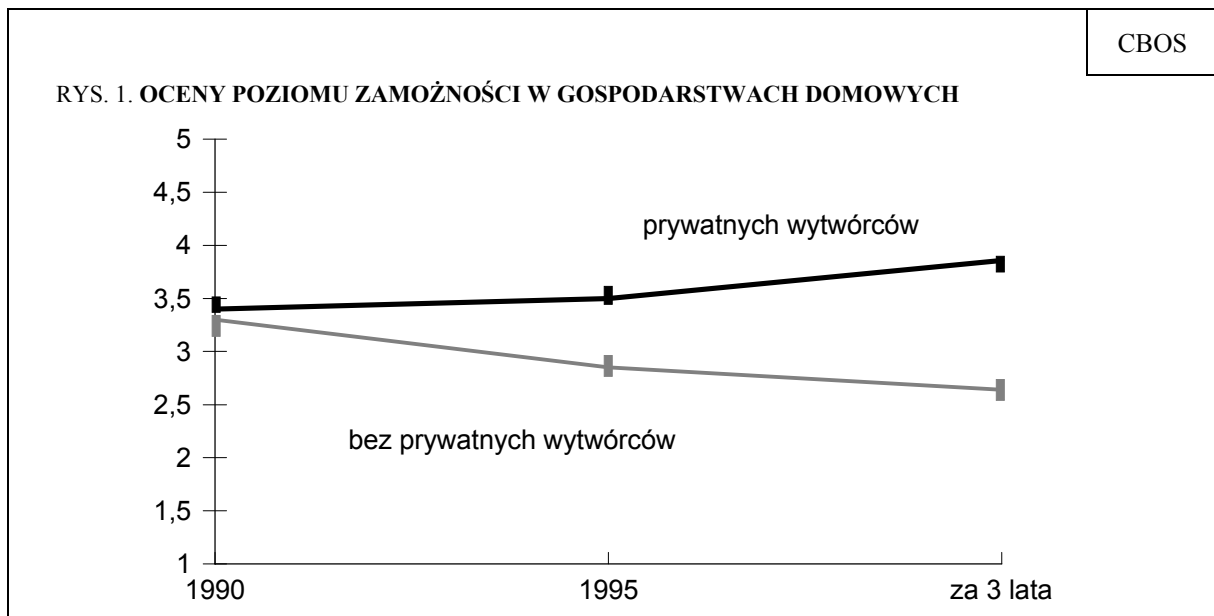
w procentach

Gospodarstwa domowe	Wykształcenie				Ogółem
	podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe	
- posiadające prywatne przedsiębiorstwo	3	11	13	26	11
- których firmy prosperują dobrze	0	13	16	25	15
- w których zlikwidowano prywatne przedsiębiorstwo	29	17	26	13	20
- zamierzające rozwijać swoje przedsiębiorstwo	25	32	55	57	45
- planujące założenie nowego przedsiębiorstwa	1	4	6	8	4

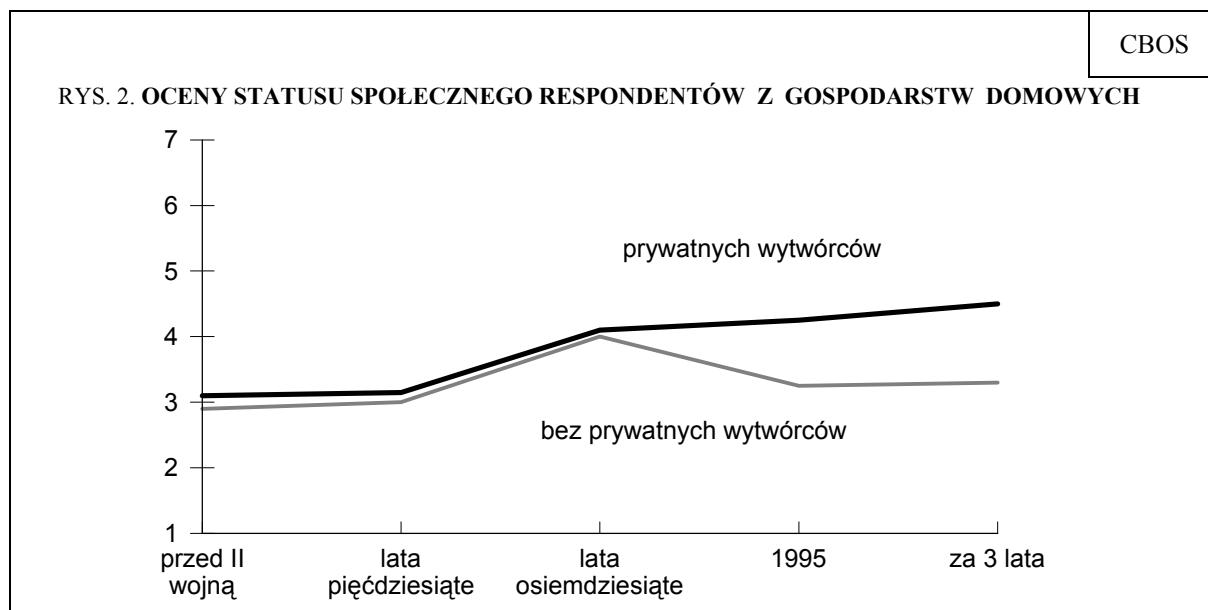
GOSPODARSTWA DOMOWE PRYWATNYCH WYTWÓRCÓW

Pochodzenie prywatnych wytwórców

Prywatni wytwórcy wywodzą się, ogólnie rzecz biorąc, z gospodarstw domowych niewiele różniących się zamożnością oraz statusem społecznym od pozostałych gospodarstw. Przed procesem transformacji prywatni wytwórcy oceniali zamożność swoich gospodarstw domowych na poziomie 3,4 (na 5-punktowej skali), podczas gdy inni respondenci - na poziomie 3,3 (rys.1).

Przez całe dziesięciolecie również status społeczny rodzin prywatnych wytwórców był zbliżony do statusu społecznego przeciętnej rodziny w Polsce. Prywatni wytwórcy oceniali go do roku 1990 na poziomie wyższym zaledwie o 0,2-0,1 pkt (na 7-punktowej skali). Jednakże od początku procesu transformacji zmiany pozycji społecznej (podobnie jak ekonomicznej) gospodarstw prywatnych wytwórców przyjmują kształt krzywej wznoszącej się (por. rys. 2), podczas gdy dla większości gospodarstw - kształt krzywych opadających.

Prywatni wytwórcy są jedyną grupą społeczno-zawodową, która odnotowała w procesie transformacji wzrost swojego statusu społecznego i ekonomicznego. Dwukrotnie więcej jest wśród nich niż w gospodarstwach bez prywatnych wytwórców osób, u których zaznaczył się systematyczny wzrost (począwszy od okresu przedwojennego) statusu społecznego lub też przyjął on kształt litery U. Natomiast prawie trzykrotnie rzadziej zmiany statusu społecznego przybrały kształt odwróconej litery U (tab.6). Jednocześnie prywatni wytwórcy są świadomi tego, iż w najbliższych kilku latach poprawi się poziom ich życia oraz status społeczny, co doprowadzi do jeszcze większych zróżnicowań.

Dochody gospodarstw prywatnych wytwórców

Poziom dochodów w gospodarstwach domowych prywatnych wytwórców jest wyraźnie wyższy niż w gospodarstwach bez prywatnych wytwórców. Gospodarstwa prywatnych wytwórców trzykrotnie częściej można znaleźć w dwóch najwyższych decylach, ustalanych według poziomu dochodu przypadającego na 1 osobę niż w dwóch najniższych decylach. Czterokrotnie częściej natomiast niż w gospodarstwach bez prywatnych wytwórców reprezentowane są one w dwóch najwyższych grupach określonych dla całego majątku

(powyżej 1,2 mld zł). Gospodarstwa prywatnych wytwórców charakteryzują się nie tylko relatywnie wysokimi bieżącymi dochodami, również i inne elementy zamożności kształtują się na poziomach wyższych od przeciętnych.

Warunki mieszkaniowe

Prywatni wytwórcy są znacznie częściej niż inni respondenci właścicielami zajmowanych mieszkań (domów), które są bardziej komfortowo wyposażone w podstawowe instalacje (tab. 2) oraz w przedmioty trwałego użytku. Mieszkania prywatnych wytwórców nie różnią się natomiast pod względem ich zagęszczenia. Niewątpliwie wpływa na to fakt, iż gospodarstwa domowe prywatnych wytwórców są liczniejsze - składają się przeciętnie z 4 osób, podczas gdy gospodarstwa bez prywatnych wytwórców z 3 osób.

Zakup oraz urządzenie mieszkania prywatnych wytwórców częściej niż przeciętnie związane było z zaciągnięciem długoterminowej pożyczki. Prywatni wytwórcy rzadziej mają problemy z pokryciem kosztów mieszkania, jednak właśnie oni częściej nie płacą rachunków, czynszu za mieszkanie (tab. 2).

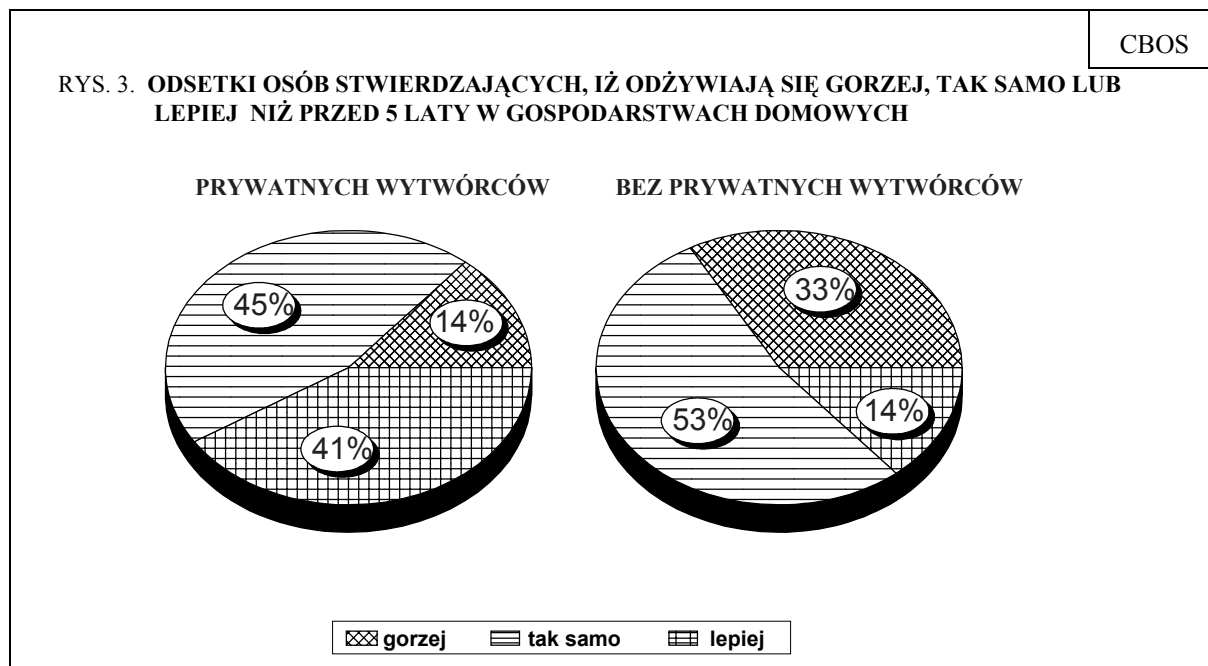
Jednakże nie tylko obecna sytuacja mieszkaniowa gospodarstw prywatnych wytwórców jest lepsza niż gospodarstw bez prywatnych wytwórców - częściej spodziewają się oni równocześnie polepszenia swojej sytuacji mieszkaniowej w najbliższych trzech latach.

Następuje bardzo wyraźne rozwarstwienie między zamożnością oraz pozycją społeczną gospodarstw domowych prywatnych wytwórców a gospodarstw nie związanych z prywatną przedsiębiorczością.

Zaspokajanie potrzeb

Otrzymywanie wyższych niż przeciętne dochodów chroni gospodarstwa domowe prywatnych wytwórców przed kłopotami z równoważeniem budżetu domowego oraz pozwala na lepsze zaspokajanie potrzeb ich członków. W 1995 roku w tej grupie gospodarstw pięciokrotnie rzadziej spotkać się można było ze stwierdzeniem, iż nie mogą one związać

końca z końcem, natomiast prawie trzykrotnie rzadziej - iż odczuwają niedostatki w odżywianiu lub brak pieniędzy na leczenie (tab. 4). W tej grupie gospodarstw odsetek respondentów twierdzących, iż odżywiają się lepiej, przewyższa (odwrotnie niż w gospodarstwach bez prywatnych wytwórców) odsetek osób uważających, iż odżywiają się gorzej niż pięć lat temu (tab. 4).

Zdecydowanie rzadsze w gospodarstwach domowych prywatnych wytwórców (17%) niż w gospodarstwach bez prywatnych wytwórców (45%) są opinie, iż ich członkowie ubierają się gorzej niż przed 5 laty (tab. 4). Częściej natomiast ci pierwsi stwierdzają, iż obecnie ubierają się lepiej.

Pod względem zaspokajania potrzeb w dziedzinie ochrony zdrowia gospodarstwa prywatnych wytwórców znajdują się także w relatywnie lepszej sytuacji niż gospodarstwa bez prywatnych wytwórców. Tylko co dziesiąte gospodarstwo domowe prywatnych wytwórców (a co czwarte bez prywatnych wytwórców) odczuwało w 1995 roku brak pieniędzy na leczenie (tab. 4).

Wpływ zaangażowania w prywatną działalność na sytuację życiową gospodarstw domowych jest jednoznaczny - to główny czynnik powodujący wzrost poziomu życia i wywołujący poczucie zadowolenia w tym zakresie, wpływający na oceny i postawy dorosłych członków gospodarstw domowych, w których jest prywatny wytwórca.

Strategie przystosowawcze

Gospodarstwa domowe prywatnych wytwórców zapewniają sobie pozycję ekonomiczną dzięki ponadprzeciętnej aktywności w zdobywaniu środków na konsumpcję. Swoje dochody uzyskują z większej liczby źródeł (2,3) niż przeciętne gospodarstwo domowe (1,9). Są to przede wszystkim źródła związane z aktywnością w sferze pracy zawodowej. Członkowie gospodarstw prywatnych wytwórców czerpią swoje dochody nie tylko z własnej firmy, częściej również niż w przeciętnym gospodarstwie domowym podejmują pracę dodatkową, trują się handlem ulicznym, pracują stale lub sezonowo za granicą. Znacznie rzadziej ich dochody pochodzą z tytułu świadczeń społecznych (emerytury, zasiłki chorobowe, rodzinne, dla bezrobotnych, zapomogi socjalne).

Pod względem podejmowanych strategii równoważenia budżetu domowego gospodarstwa domowe prywatnych wytwórców znacznie mniej różniły się przed 5 laty niż obecnie. Już wtedy jednak ich członkowie częściej starali się więcej zarabiać, a rzadziej poświęcali czas na prace domowe, oszczędniejsze gospodarowanie czy też szukanie miejsc taniej sprzedaży. Obecnie jeszcze bardziej ograniczyli swoje zaangażowanie w kryzysowe formy strategii (w gospodarstwach bez prywatnych wytwórców trzykrotnie wzrósł odsetek gospodarstw je podejmujących), a w niewielkim stopniu wzrosło ich zainteresowanie strategiami pasywnymi - głównie tymi, które związane są z możliwościami nabycia preferowanego koszyka dóbr po niższych cenach. Ograniczyli natomiast czasochłonne strategie dotyczące prac domowych, naprawy starych rzeczy itd. Zintensyfikowali zatem strategie wymagające lepszego gospodarowania w gospodarstwie domowym, a ograniczyli te, które pochłaniają więcej czasu.

Postawy i opinie

Prywatnych wytwórców wyróżnia na tle innych grup społeczno-zawodowych przede wszystkim większe zadowolenie z życia (tab. 5) oraz fakt, iż częściej wskazują na pozytywne

niż negatywne wydarzenia, jakie zaszły w ciągu ostatnich trzech lat w ich gospodarstwach domowych. Do pozytywnych wydarzeń należało najczęściej założenie własnej firmy.

Prywatni wytwórcy, podobnie jak i inne grupy społeczno-zawodowe przywiązują dużą wagę do poczucia życiowego bezpieczeństwa. Jednakże wyżej niż inni respondenci oceniają stan własnego bezpieczeństwa (tab. 5), szczególnie materialnego.

Wśród prywatnych wytwórców ponad dwukrotnie rzadziej spotkać można respondentów uważających, iż życie w komunizmie było lepsze. Nieliczne są wśród prywatnych wytwórców osoby o poglądach lewicowych.

Prywatnych wytwórców bardziej niż inne grupy społeczno-zawodowe charakteryzują postawy preferujące elementy życia typowe dla gospodarki rynkowej. Są oni na przykład mniej skłonni obarczać państwo odpowiedzialnością za różne sfery życia społecznego. Rzadziej również wyrażają pogląd, iż obecne zróżnicowanie dochodów jest zbyt duże. W tej grupie respondentów na uwagę zasługuje jednakże bardzo częste (61%) nieakceptowanie zróżnicowania dochodów. Należałoby dokładniej zbadać, czy ten brak aprobaty dotyczy faktu, iż ich dochody są za wysokie w stosunku do dochodów innych grup społecznych czy też nieakceptowania tego, że inni mają znacznie wyższe dochody od nich, bądź też dostrzegania dużych zróżnicowań dochodów w grupie prywatnych wytwórców.

★

★

★

W 1995 roku Polska stała się krajem o najniższym wskaźniku uczestnictwa gospodarstw domowych w prywatnej przedsiębiorczości (przed procesem transformacji był on u nas najwyższy obok Węgier). Przyczynił się do tego zarówno wysoki odsetek prywatnych przedsiębiorstw powstałych przed rokiem 1990, które ogłosiły upadłość, jak i relatywnie rzadkie zakładanie nowych firm przez gospodarstwa domowe. Plany gospodarstw co do założenia własnego przedsiębiorstwa nie rokują dużych zmian w tym zakresie.

Prowadzenie przez członka(ów) gospodarstwa domowego prywatnej przedsiębiorczości odróżnia je pozytywnie od pozostałych gospodarstw zarówno pod względem obiektywnych, jak i subiektywnych ocen poziomu życia. W najkorzystniejszej sytuacji znajdują się gospodarstwa, których głową jest prywatny wytwórca.

Gospodarstwa domowe prywatnych wytwórców coraz wyraźniej wyróżniają się na tle pozostałych gospodarstw wyższym poziomem życia (w zakresie wszystkich składających się nań elementów) oraz wyższym statusem społecznym.

Przez całe dziesięciolecia poziom życia ich rodzin był zbliżony do poziomu życia przeciętnego gospodarstwa domowego w Polsce, a wraz z procesem transformacji zaczął się wyraźnie polepszać. Według przewidywań respondentów dystans ten w najbliższych 2-3 latach pogłębi się jeszcze bardziej.

Opracowała
Róża MILIC-CZERNIAK

Tabela1. Wskaźniki zamożności gospodarstw domowych prywatnych wytwórców (%)

Rodzaje wskaźników	Gospodarstwa domowe z prywatnymi wytwórcami		Gospodarstwa domowe bez prywatnych wytwórców	Ogółem
	ogółem	w tym: prywatny wytwórca jest głową gospodarstwa		
N	95	73	944	1039
N%	9,1	7,0	90,9	100,0
Udział w dwóch najniższych decylach doch./os	16,7	12,8	21,9	21,4
Udział w dwóch najwyższych decylach doch./os	34,4	37,2	29,5	20,8
Udział g. d. w najwyższym tercylu doch./os	44,4	47,1	31,6	32,7
Udział g.d. poniżej mediany doch./os.	41,1	40,0	50,8	50,1
Udział g.d. o zmiennych dochodach	43,0	42,5	16,1	18,6
Udział g.d. nie posiadających oszczędności w 1994 r.	64,9	60,3	85,0	83,1
Udział g. d., które w latach 1990-1995:				
- straciły jakiś przedmiot trwałego użytku*	9,5	6,8	8,9	9,0
- zakupiły jakiś przedmiot trwałego użytku*	44,2	45,2	46,8	46,6
Liczba przedmiotów trwałego użytku*				
- posiadanych w 1990 r.	4,9	5,0	3,4	3,5
- posiadanych w 1995 r.	5,5	5,7	3,9	4,0
- które chcieliby kupić	2,0	1,8	2,6	2,6
Udział g.d. wyceniających swój majątek na poziomie najwyższym (7 i 8 grupy)	23,2	30,8	7,3	8,7

* Badano posiadanie: pralki automatycznej, lodówki, zamrażarki, telewizora kolorowego, telefonu, samochodu, domku letniskowego.

Tabela 2. Sytuacja mieszkaniowa gospodarstw domowych z prywatnymi wytwórcami (%)

Rodzaje wskaźników	Gospodarstwa domowe z prywatnymi wytwórcami		Gospodarstwa domowe bez prywatnych wytwórców	Ogółem
	ogółem	w tym: prywatny wytwórca jest głową gospodarstwa domowego		
N	95	73	944	1039
N%	9,1	7,0	90,9	100,0
Jest właścicielem mieszkania/krewnym	73,2	78,1	61,5	62,6
Nie posiada mieszkania, jest podnajemcą	6,7	5,5	12,2	11,8
Mieszkanie jest pełnokomfortowe	73,2	78,1	52,8	54,6
Mieszkanie nie ma nawet WC	13,5	11,0	27,2	26,1
Przeciętna liczba osób na jeden pokój	1,3	1,3	1,4	1,4
Przeciętna liczba generacji na jeden pokój	0,7	0,7	0,8	0,8
Sytuacja mieszkaniowa pogorszyła się w ostatnich 5 latach ¹	9,8	8,5	15,3	14,8
Sytuacja mieszkaniowa za 3 lata ²				
- pogorszy się	7,3	7,0	9,8	9,6
- polepszy się	24,2	26,8	14,7	15,4
Zaciągnięto długoterminową pożyczkę na dom/mieszkanie	7,8	8,3	2,6	3,0
Są problemy z pokryciem kosztów mieszkania	7,3	6,8	12,3	12,0
Nie płaci się rachunków lub czynszu	10,2	9,6	7,1	7,3
Nie ma problemów z opłatami za mieszkanie	59,8	65,8	42,7	44,3

¹Wskaźnik syntetyczny. Kombinacja ocen sytuacji mieszkaniowej obecnie i w 1990 r. (deklarowanych wg 5-stopniowej skali). Podany wynik dotyczy populacji, w której wystąpił spadek ocen.

²Wskaźnik liczony jw. dla pozycji deklarowanych obecnie i za 3 lata. Podany wynik dotyczy populacji, w której wystąpił spadek (wzrost) ocen.

Tabela 3. Dodatkowe źródła dochodów gospodarstw domowych z prywatnymi wytwórcami (%)

Rodzaje wskaźników	Gospodarstwa domowe z prywatnymi wytwórcami		Gospodarstwa domowe bez prywatnych wytwórców	Ogółem
	ogółem	w tym: prywatny wytwórca jest głową gospodarstwa domowego		
N	95	73	944	1039
N%	9,1	7,0	90,1	100,0
Liczba źródeł dochodów (spośród 10)	2,35	2,29	1,85	1,96
Dochód z pracy dodatkowej	2,2	1,4	1,7	1,7
Dochód z pracy dorywczej	15,2	9,9	13,5	13,6
Praca za granicą członka gospodarstwa domowego:				
- stała	4,3	4,2	2,1	2,3
- dorywcza	8,6	8,2	3,8	4,2
Członkowie gospodarstwa domowego trudnią się handlem ulicznym	4,3	4,2	0,7	1,0
Członkowie gospodarstwa domowego pracują jako maklerzy, agenci itp.	-	-	0,6	0,5
Gospodarstwo domowe posiada własne gospodarstwo rolne lub działkę uprawną	26,3	26,0	29,4	29,2
Udział g.d. otrzymujących dochody z tytułu :				
- emerytury, renty, zasiłku chorobowego, rodzinnego	56,5	59,2	73,3	71,8
- zasiłku dla bezrobotnych, zapomóg socjalnych	8,7	5,6	16,7	16,0

Tabela 4. Subiektywne oceny zamożności gospodarstw domowych z prywatnymi wytwórcami (%)

Rodzaje wskaźników	Gospodarstwa domowe z prywatnymi wytwórcami		Gospodarstwa domowe bez prywatnych wytwórców	Ogółem
	ogółem	w tym: prywatny wytwórca jest głową gospodarstwa domowego		
N	95	73	944	1039
N%	9,1	7,0	90,1	100,0
Ocena zamożności rodziny (skala 1-7 najwyższa):				
- 3 lata temu	3,4	3,4	3,3	3,3
- obecnie	3,5	3,5	2,8	2,9
- za 3 lata	3,8	3,9	2,8	2,9
Poczucie ostrego spadku zamożności od 1990 r.	8,5	5,6	14,1	13,7
Oczekiwany spadek zamożności w ciągu 3 lat	1,1	1,4	3,6	3,4
Przewidywane za 3 lata niezrównoważenie budżetu g. d.	9,8	5,7	22,8	21,6
Nie mogą związać końca z końcem	10,5	5,5	28,2	26,6
Nie mogli związać końca z końcem w 1990 r.	3,2	2,8	6,9	6,6
Odżywiają się:				
- gorzej niż przed 5 laty	15,1	14,1	32,5	30,8
- lepiej niż przed 5 laty	36,6	40,8	14,3	16,3
Odczuwają niedostatki w odżywianiu	13,7	11,0	35,6	33,9
Ubierają się gorzej	17,8	16,9	45,4	43,0
Odczuwali w 1995 r. brak pieniędzy na leczenie	9,8	10,0	28,6	26,9

Tabela 5. Postawy respondentów gospodarstw domowych z prywatnymi wytwórcami (%)

Rodzaje wskaźników	Gospodarstwa domowe z prywatnymi wytwórcami		Gospodarstwa domowe bez prywatnych wytwórców	Ogółem
	ogółem	w tym: prywatny wytwórca jest głową gospodarstwa domowego		
N	95	73	944	1039
N%	9,1	7,0	90,9	100,0
Zadowolenie z życia (skala 1-7 bardzo zadowolony)	4,2	4,4	3,7	3,9
Udział g.d., w których wydarzyło się coś:				
- pozytywnego	27,8	30,1	13,2	14,6
- negatywnego	19,6	17,8	41,5	39,4
Ważność poczucia bezpieczeństwa w życiu ¹	6,5	6,4	6,4	6,4
Ocena stanu własnego bezpieczeństwa ²	4,6	4,6	4,2	4,2
Odpowiedzialność państwa za życie społeczne ³	3,8	3,8	4,0	4,0
Zróżnicowanie dochodów :				
- jest za wysokie	16,1	12,5	16,1	16,1
- było 5 lat temu za wysokie	64,5	61,1	81,5	77,6
Życie w komunizmie było lepsze	19,2	16,4	41,0	38,1
Nastawienie lewicowe	13,1	9,6	32,6	25,7
Udzielają pomocy krewnym, znajomym	55,8	58,9	37,3	39,0
Otrzymują pomoc od krewnych, znajomych	9,6	8,3	19,0	18,1

¹ Średnia ocena ważności ośmiu notowanych obszarów bezpieczeństwa na 7-stopniowej skali.
² Średnia ocena poczucia bezpieczeństwa na co dzień w ośmiu obszarach na 7-stopniowej skali.
³ Średnia ocena odpowiedzialności państwa za dziesięć sfer życia publicznego na 5-stopniowej skali.

Tabela 6. Ocena sytuacji społecznej rodziny w różnych okresach w gospodarstwach domowych z prywatnymi wytwórcami (%)

Rodzaje wskaźników	Gospodarstwa domowe z prywatnymi wytwórcami		Gospodarstwa domowe bez prywatnych wytwórców	Ogółem
	ogółem	w tym: prywatny wytwórca jest głową gospodarstwa domowego		
N	95	73	944	1039
N%	9,1	7,0	90,9	100,0
Średnia ocen pozycji społecznej (skala 1 -7 najwyższa):				
- przed II wojną światową	3,1	3,1	2,9	2,9
- w latach pięćdziesiątych	3,1	3,2	3,0	3,0
- w latach osiemdziesiątych	4,1	4,1	3,9	4,0
- obecnie	4,2	4,3	3,3	3,4
- za 3-5 lat	4,4	4,6	3,5	3,5
Kształt zmian statusu g.d. (%) według powyższych ocen ¹ :				
- brak zmian	1,9	2,3	7,9	7,5
- wzrost	56,6	59,1	30,2	31,9
- spadek	7,5	6,8	9,7	9,5
- zmiany w kształcie litery U	17,0	18,2	10,5	10,9
- zmiany w kształcie odwróconej litery U	13,2	13,6	35,7	34,2
- pozostałe	3,8	-	6,2	6,0

¹Wskaźnik syntetyczny zbudowany na podstawie kombinacji ocen (deklarowanych na 7-stopniowej skali) pozycji społecznej rodziny respondenta w pięciu punktach czasu.

Tabela 7. Strategie obronne gospodarstw domowych z prywatnym wytwórcą w latach 1989 i 1995 (%)

Rodzaje wskaźników	Gospodarstwa domowe z prywatnymi wytwórcami		Gospodarstwa domowe bez prywatnych wytwórców	Ogółem
	ogółem	w tym: prywatny wytwórca jest głową gospodarstwa domowego		
N	95	73	944	1039
1989				
Podejmują dodatkowe prace	29,5	23,9	12,5	14,1
Sprzedają więcej artykułów wytwarzanych w g.d.	14,1	16,4	12,8	12,9
Wykonują więcej prac domowych	53,9	51,5	56,7	56,5
Kupują w miejscach taniej sprzedaży	33,3	21,2	36,0	36,0
Naprawiają stare rzeczy	31,5	23,9	39,7	38,9
Oszczędniej gospodarują	47,2	40,3	45,4	45,5
Zaciągają pożyczki w banku	5,6	-	8,1	7,9
Pożyczają od rodziny, znajomych	4,5	6,0	6,7	6,5
Zastawiają rzeczy w lombardzie	-	-	0,2	0,2
Sprzedają rzeczy z domu	1,1	1,5	0,3	0,4
Zwracają się o zapomogę	-	-	1,6	1,5
<i>Typy strategii:</i>				
- aktywne	24,2	24,7	23,4	23,5
- pasywne	62,1	61,6	70,1	69,4
- kryzysowe	5,3	5,5	6,7	6,5
1995				
Podejmują dodatkowe prace	23,3	19,3	13,4	14,3
Sprzedają więcej artykułów wytwarzanych w g.d.	11,0	15,5	8,0	8,3
Wykonują więcej prac domowych	51,1	47,8	64,9	63,7
Kupują w miejscach taniej sprzedaży	68,0	41,2	69,7	68,0
Naprawiają stare rzeczy	37,8	25,0	63,2	60,9
Oszczędniej gospodarują	58,9	55,9	76,5	74,9
Zaciągają pożyczki w banku	5,6	3,0	9,8	9,4
Pożyczają od rodziny, znajomych	5,6	4,4	17,7	16,6
Zastawiają rzeczy w lombardzie	-	-	0,2	0,2
Sprzedają rzeczy z domu	-	-	0,8	0,7
Zwracają się o zapomogę	-	-	6,1	5,7
<i>Typy strategii</i>				
- aktywne	25,3	26,0	23,8	24,0
- pasywne	71,6	69,9	88,7	87,1
- kryzysowe	5,3	4,1	19,3	18,0

Tabela 8. Wyposażenie gospodarstw domowych prywatnych wytwórców w przedmioty trwałego użytku w 1995 roku (styczeń) (%)

Przedmioty trwałego użytku	Gospodarstwa domowe z prywatnymi wytwórcami		Gospodarstwa domowe bez prywatnych wytwórców	Ogółem
	ogółem	w tym: głowa		
N	95	74	944	1039
N%	9,1	7,1	90,9	100,0
Dom	65,3	64,4	53,9	55,0
Pralka automatyczna	80,0	83,6	50,7	53,4
Lodówka	97,9	100,0	93,8	94,0
Zamrażarka	59,6	62,5	34,0	36,4
Telewizor kolorowy	91,6	93,2	77,3	78,6
Telefon	61,1	65,8	30,4	33,2
Samochód	84,2	89,0	39,9	44,0
Dom letniskowy	8,4	9,6	2,7	3,2

Tabela 9. Przedmioty trwałego użytku, których gospodarstwa domowe z prywatnymi wytwórcami nie mają, a chciałyby posiadać (%)

Przedmioty trwałego użytku	Gospodarstwa domowe z prywatnymi wytwórcami		Gospodarstwa domowe bez prywatnych wytwórców	Ogółem
	ogółem	w tym: głowa		
N	95	74	944	1039
N%	9,1	7,1	90,9	100,0
Dom	21,1	18,9	27,5	26,9
Pralka automatyczna	15,8	12,2	36,2	34,4
Lodówka	1,1	-	4,6	4,2
Zamrażarka	21,1	17,3	29,4	28,7
Telewizor kolorowy	7,4	5,4	17,5	16,6
Telefon	33,7	29,7	44,2	43,2
Samochód	9,5	6,8	31,6	29,5
Dom letniskowy	47,4	39,2	34,3	35,5